

एकेडमिक वर्ल्ड स्कूल, बेमेतरा

ग्रीष्मकालीन कार्य पत्रक

कक्षा-अष्टमी

विषय -संस्कृत

प्रथमः पाठः

सुभाषितानि

[‘सुभाषित’ शब्द ‘सु + भाषित’ इन दो शब्दों के मेल से सम्पन्न होता है। सु का अर्थ सुन्दर, मधुर तथा भाषित का अर्थ वचन है। इस तरह सुभाषित का अर्थ सुन्दर/मधुर वचन है। प्रस्तुत पाठ में सूक्तिमञ्जरी, नीतिशतकम्, मनुस्मृतिः, शिशुपालवधम्, पञ्चतन्त्रम् से रोचक और विचारपरक श्लोकों को संगृहीत किया गया है।]

गुणा गुणज्ञेषु गुणा भवन्ति
ते निर्गुणं प्राप्य भवन्ति दोषाः।
सुस्वादुतोयाः प्रभवन्ति नद्यः
समुद्रमासाद्य भवन्त्यपेयाः ॥1॥

साहित्यसङ्गीतकलाविहीनः
साक्षात्पशुःपुच्छविषाणहीनः।
तृणं न खादन्नपि जीवमानः
तद्भागधेयं परमं पशूनाम् ॥2॥

लुब्धस्य नश्यति यशः पिशुनस्य मैत्री
नष्टक्रियस्य कुलमर्थपरस्य धर्मः।
विद्याफलं व्यसनिनः कृपणस्य सौख्यं
राज्यं प्रमत्तसचिवस्य नराधिपस्य ॥3॥

पीत्वा रसं तु कटुकं मधुरं समानं
 माधुर्यमेव जनयेन्मधुमक्षिकासौ।
 सन्तस्तथैव समसज्जनदुर्जनानां
 श्रुत्वा वचः मधुरसूक्तरसं सृजन्ति ॥4॥

विहाय पौरुषं यो हि दैवमेवावलम्बते ।
 प्रासादसिंहवत् तस्य मूर्ध्नि तिष्ठन्ति वायसाः ॥5॥

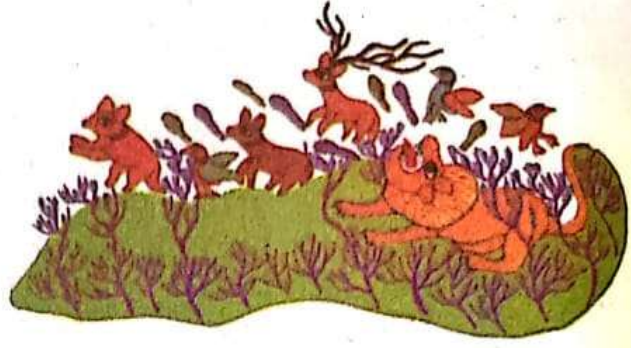
पुष्पपत्रफलच्छायामूलवल्कलदारुभिः ।
 धन्या महीरुहाः येषां विमुख यान्ति नार्थिनः ॥6॥

चिन्तनीया हि विपदाम् आदावेव प्रतिक्रियाः ।
 न कूपखननं युक्तं प्रदीप्ते वहिना गृहे ॥7॥

गुणज्ञेषु	-	गुणियों में	1.
सुस्वादुतोयाः	-	स्वादिष्ट जल	2.
प्रभवन्ति	-	निकलती हैं/उत्पन्न होती हैं	
समुद्रमासाद्य (समुद्रम्+आसाद्य)	-	समुद्र में मिलकर/पहुँचकर	
भवन्त्यपेयाः (भवन्ति+अपेयाः)	-	पीने योग्य नहीं होती	
विषाणहीनः	-	सींग के बिना	
खादन्नपि (खादन्+अपि)	-	खाते हुए भी	
जीवमानः	-	जिन्दा रहता हुआ	
पिशुनस्य	-	चुगलखोर/चुगली करने वाले	
व्यसनिनः	-	बुरी लत वालों की	
नराधिपस्य (नर+अधिपस्य)	-	राजा का/के/की	

द्वितीयः पाठः

बिलस्य वाणी न कदापि मे श्रुता

[प्रस्तुत पाठ संस्कृत के प्रसिद्ध कथाग्रन्थ 'पञ्चतन्त्रम्' के तृतीय तन्त्र 'काकोलूकीय' से संकलित है। पञ्चतन्त्र के मूल लेखक विष्णुशर्मा हैं। इसमें पाँच खण्ड हैं जिन्हें 'तन्त्र' कहा गया है। इनमें गद्य-पद्य रूप में कथाएँ दी गयी हैं जिनके पात्र मुख्यतः पशु-पक्षी हैं।]

करिंमिशिचत् वने खरनखरः नाम सिंहः प्रतिवसति स्म। सः कदाचित् इतस्ततः परिभ्रम्य क्षुधार्तः न किञ्चिदपि आहारं प्राप्तवान्। ततः सूर्यास्तसमये एकां महतीं गुहां दृष्ट्वा सः अचिन्तयत्—“नूनम् एतस्यां गुहायां रात्रौ कोऽपि जीवः आगच्छति। अतः अत्रैव निगूढो भूत्वा तिष्ठामि” इति।

एतस्मिन् अन्तरे गुहायाः स्वामी दधिपुच्छः नामकः शृगालः समागच्छत्। स च यावत् पश्यति तावत् सिंहपदपद्धतिः गुहायां प्रविष्टा दृश्यते, न च बहिरागता। शृगालः अचिन्तयत्—“अहो विनष्टोऽस्मि। नूनम् अस्मिन् बिले सिंहः अस्तीति तर्कयामि। तत् किं करवाणि?” एवं विचिन्त्य

दूरस्थः खं कर्तुमारब्धः-“भो बिल! भो बिल! किं न स्मरसि, यन्मया त्वया सह समयः कृतोऽस्ति यत् यदाहं बाह्यतः प्रत्यागमिष्यामि तदा त्वं माम् आकारयिष्यसि? यदि त्वं मां न आह्वयसि तर्हि अहं द्वितीयं बिलं यास्यामि इति।”

अथ एतच्छ्रुत्वा सिंहः अचिन्तयत्-“नूनमेषा गुहा स्वामिनः सदा समाह्वानं करोति। परन्तु मद्भयात् न किञ्चित् वदति।”

अथवा साध्विदम् उच्यते-

भयसन्त्रस्तमनसां हस्तपादादिकाः क्रियाः।
प्रवर्तन्ते न वाणी च वेपथुश्चाधिको भवेत्॥

तदहम् अस्य आह्वानं करोमि एवं सः बिले प्रविश्य मे भोज्यं भविष्यति। इत्थं विचार्य सिंहः सहसा शृगालस्य आह्वानमकरोत्। सिंहस्य उच्चगर्जन-प्रतिध्वनिना सा गुहा उच्चैः शृगालम् आह्वयत्। अनेन अन्येऽपि पशवः भयभीताः अभवन्। शृगालोऽपि ततः दूरं पलायमानः इममपठत्-

अनागतं यः कुरुते स शोभते
स शोच्यते यो न करोत्यनागतम्।
वनेऽत्र संस्थस्य समागता जरा
बिलस्य वाणी न कदापि मे श्रुता॥

बिलस्य वाणी
न कदापि मे
श्रुता

प्रश्न १- पूर्णवाक्येन उत्तरत-

- (क) खरनखरः कुत्र प्रतिवसति स्म?
- (ख) महतीं गुहां दृष्ट्वा सिंहः किम् अचिन्तयत्?
- (ग) शृगालः किम् अचिन्तयत्?
- (घ) शृगालः कुत्र पलायितः?
- (ङ) किं विचार्य सिंहः शृगालस्य आह्वानमकरोत्?

प्रश्न २ - रिक्तस्थानानि पूरयत-

- (क) क्षुधार्तः सिंहः कुत्रापिन प्राप्तवान्?
- (ख) दधिपुच्छः नाम..... गुहायाः स्वामी आसीत्?
- (ग) एषा गुहा स्वामिनः..... आह्वानं करोति?
- (घ) भयसन्त्रस्तमनसांक्रियाः न प्रवर्तन्ते?
- (ङ) आह्वानेन शृगालः बिले प्रविश्यभोज्यं भविष्यति?

प्रश्न ३-शेर और चूहे या शेर और खरगोश से सम्बंधित एक कहानी हिंदी भाषा में लिखें ।

प्रश्न ४- पाठ में दिए गये शब्दार्थ लिखें एवं किन्हीं पांच शब्दार्थों के संस्कृत में वाक्य प्रयोग करें ।

डिजीभारतम्

[प्रस्तुत पाठ "डिजिटलइण्डिया" के मूल भाव को लेकर लिखा गया निबन्धात्मक पाठ है। इसमें वैज्ञानिक प्रगति के उन आयामों को छुआ गया है, जिनमें हम एक "क्लिक" द्वारा बहुत कुछ कर सकते हैं। आज इन्टरनेट ने हमारे जीवन को कितना सरल बना दिया है। हम भौगोलिक दृष्टि से एक दूसरे के अत्यन्त निकट आ गए हैं। इसके द्वारा जीवन के प्रत्येक क्रियाकलाप सुविधाजनक हो गए हैं। ऐसे ही भावों को यहाँ सरल संस्कृत में व्यक्त किया गया है।]

अद्य संपूर्णविश्वे "डिजिटलइण्डिया" इत्यस्य चर्चा श्रूयते। अस्य पदस्य कः भावः इति मनसि जिज्ञासा उत्पद्यते। कालपरिवर्तनेन सह मानवस्य आवश्यकताऽपि परिवर्तते। प्राचीनकाले ज्ञानस्य आदान-प्रदानं मौखिकम् आसीत्, विद्या च श्रुतिपरम्परया गृह्यते स्म। अनन्तरं तालपत्रोपरि भोजपत्रोपरि च लेखनकार्यम् आरब्धम्। परवर्तिनि काले कर्गदस्य लेखन्याः च आविष्कारेण सर्वेषामेव मनोगतानां भावानां कर्गदोपरि लेखनं प्रारब्धम्। टंकणयंत्रस्य आविष्कारेण तु लिखिता सामग्री टंकिता सती बहुकालाय सुरक्षिता अतिष्ठत्। वैज्ञानिकप्रविधेः प्रगतियात्रा पुनरपि अग्रे गता। अद्य सर्वाणि कार्याणि संगणकनामकेन यंत्रेण साधितानि भवन्ति। समाचार-पत्राणि, पुस्तकानि च कम्प्यूटरमाध्यमेन पठ्यन्ते लिख्यन्ते च। कर्गदोद्योगे वृक्षाणाम् उपयोगेन वृक्षाः कर्त्यन्ते स्म, परम् संगणकस्य अधिकाधिक-प्रयोगेण वृक्षाणां कर्तने न्यूनता भविष्यति इति विश्वासः। अनेन पर्यावरणसुरक्षायाः दिशि महान् उपकारो भविष्यति।

अधुना आपणे वस्तुक्रयार्थम् रूप्यकाणाम् अनिवार्यता नास्ति। "डेबिट कार्ड", "क्रेडिट कार्ड" इत्यादि सर्वत्र रूप्यकाणां स्थानं गृहीतवन्तौ। वित्तकोशस्य (बैंकस्य) चापि सर्वाणि कार्याणि संगणकयन्त्रेण सम्पाद्यन्ते। बहुविधाः अनुप्रयोगाः (APP) मुद्राहीनाय विनिमयाय (Cashless Transaction) सहायकाः सन्ति।

कुत्रापि यात्रा करणीया भवेत् रेलयानयात्रापत्रस्य, वायुयानयात्रापत्रस्य अनिवार्यता अद्य नास्ति। सर्वाणि पत्राणि अस्माकं चलदूरभाषयन्त्रे 'ई-मेल' इति स्थाने सुरक्षितानि भवन्ति यानि सन्दर्श्य वयं सौकर्येण यात्रायाः आनन्दं गृह्णीमः। चिकित्सालयेऽपि उपचारार्थं रूप्यकाणाम्

आवश्यकताद्य नानुभूयते। सर्वत्र कार्डमाध्यमेन, ई-बैंकमाध्यमेन शुल्कम् प्रदातुं शक्यते।

तद्दिनं नातिदूरम् यदा वयम् हस्ते एकमात्रं चलदूरभाषयन्त्रमादाय सर्वाणि कार्याणि साधयितुं समर्थाः भविष्यामः। वस्त्रपुटके रूप्यकाणाम् आवश्यकता न भविष्यति। 'पासबुक' 'चैक्बुक' इत्यनयोः आवश्यकता न भविष्यति। पठनार्थं पुस्तकानां समाचारपत्राणाम् अनिवार्यता समाप्तप्राया भविष्यति। लेखनार्थम् अभ्यासपुस्तिकायाः कर्गदस्य वा, नूतनज्ञानान्वेषणार्थम् शब्दकोशस्यावाऽपि आवश्यकतापि न भविष्यति। अपरिचित-मार्गस्य ज्ञानार्थम् मार्गदर्शकस्य मानचित्रस्य आवश्यकतायाः अनुभूतिः अपि न भविष्यति। एतत् सर्वं एकेनेव यन्त्रेण कर्तुम्,

शक्यते। शाकादिक्रयार्थम्, फलक्रयार्थम्, विश्रामगृहेषु कक्षं सुनिश्चितं कर्तुम् चिकित्सालये शुल्कं प्रदातुम्, विद्यालये महाविद्यालये चापि शुल्कं प्रदातुम्, किं बहुना दानमपि दातुम् चलदूरभाषयन्त्रमेव अलम्। डिजीभारतम् इति अस्यां दिशि वयं भारतीयाः द्रुतगत्या अग्रेसरामः।

तृतीयः पाठः -डिजीभारतम्

प्रश्न १ -अधोलिखितान् प्रश्नान् पूर्णवाक्येन उत्तरत-

- (क) प्राचीनकाले विद्या कथं गृह्यते स्म?
- (ख) वृक्षाणां कर्तनं कथं न्यूनतां यास्यति?
- (ग) चिकित्सालये कस्य आवश्यकता अद्य नानुभूयते?
- (घ) वयम् कस्यां दिशि अग्रेसरामः?
- (ङ) वस्त्रपुटके केषाम् आवश्यकता न भविष्यति?

यथा	-	जिज्ञासा	-	मम मनसि वैज्ञानिकानां विषये जिज्ञासा अस्ति
	(क)	आवश्यकता	-	
	(ख)	सामग्री	-	
	(ग)	पर्यावरण सुरक्षा	-	
	(घ)	विश्रामगृहम्	-	

प्रश्न २ -उदाहरणमनुसृत्य अधोलिखितेन पदेन लघु वाक्य निर्माणं कुरुत -

प्रश्न ३-उदाहरणानुसारम् कोष्ठकप्रदत्तेषु पदेषु चतुर्थी प्रयुज्य रिक्तस्थानपूर्तिं कुरुत -

यथा – भिक्षुकाय धनं ददातु। (भिक्षुक)

(क) पुस्तकं देहि। (छात्र)

(ख) अहम् वस्त्राणि ददामि। (निर्धन)

(ग) पठनं रोचते। (लता)

(घ) रमेशः अलम्। (सुरेश)

(ङ) नमः। (अध्यापक)

प्रश्न ४- डिजिटल इंडिया अभियान के विषय में १० पंक्तियाँ संस्कृत भाषा में लिखें
।

प्रश्न ५- पाठ में दिए गये शब्दार्थ लिखें एवं किन्हीं पांच शब्दार्थों के संस्कृत में
वाक्य प्रयोग करें ।